

МИТЕЦЬ СВІТОВОГО ВИМІРУ

До 100-річчя від дня народження Василя Томашевського

Сто років тому в селі Чайківка, що на Житомирщині, народився видатний зодчий, художник, скульптор, почесний професор Української академії мистецтва, почесний член Української академії архітектури Василь Григорович Томашевський. Та на його долю випали нелегкі роки випробувань. У юному віці залишився сиротою. Коли Василькові було чотири роки, померла мати, а через кілька років — батько. Виховувався у сім'ї старшого брата Семена. Хліборобська сім'я брата навчила його любити працю на землі. Брат казав: «Навчайся всякої сільськогосподарської роботи — станеш господарем». З юних літ Василь допомагав у полі: правив кіньми, в'язав снопи й підносив їх для складання півкіпок, пас корів, овець. У 13 років уже вмів косити, орати, засівати ниву.

Середню освіту здобував у Житомирському технікумі твердих металів. Восени 1933 року, успішно склавши іспити з рисунка, живопису, композиції та математики й фізики, вступив на архітектурний факультет Київського художнього інституту (тепер — Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Окрилений мрією прислужитися творчою працею рідному краю, вже на третьому курсі проектує клуб великого піонерського табору та бере участь у міській виставці студентських робіт, організованій в Українському художньому інституті. Виконаний ним проект із застосуванням українських народних елементів сподобався членам журі.

У 1940 році, захистивши дипломний проект, В. Томашевський стає архітектором, але працювати за фахом одразу не вдалося. Був призваний на військову службу, яку проходив на західному кордоні Радянського Союзу. Коли почалася війна, з першого ж дня брав участь у боях із загарбниками. Були бої, поразки, оточення і... полон. Поневірявся в німецьких концтаборах для військовополонених. Зазнав тяжких страждань у неволі. Як згадував пізніше архітектор-невільник, восени 1941 року він опух з голоду і вже на ноги не піднімався, лежав, як колода. Проте, на щастя, вижив, але в рідні краї повернутись не довелося. 1945 року табір у Німеччині звільнили союзники. Як і тисячі полонених, опинився між ковадлом і молотом: союзники поруч, позаду Червона Армія.

Повернення в СРСР 1945 року означало смерть у сибірській тайзі або невідьмичьке життя з вічним сталінським тавром «ворог народу». У свої тридцять два роки В. Томашевський прийняв життєве рішення: залишитися на Заході. Того ж року закохався в українську дівчину, вивезену на каторжні роботи до Німеччини. Одружився і все життя прожив з нею як дружиною у злагоді й любові. З 1945 року до початку п'ятдесятих навчався в Брюсселі у Королівській академії мистецтв та Іспанській академії мистецтв, що в містечку Ескуела де Сан-Фембо біля Мадриду. Весь час напружено працював. Життєві умови були нелегкими, навіть для тих, хто випробував на собі гітлерівську окупацію та радянський лад. Усе було складне: і мова, і звичаї, і обставини, і навіть доброзичливість місцевих мешканців. Нестерпними були постійні «штемпелювання» та перевірки документів.

Єдиним, що підтримувало і єднало людей, прагнучих свободи, студентів і робітників з далекої втраченої України, були національні церкви: Українська Католицька Церква східного обряду (УКЦ) та Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ). Українці мали свої хори, оркестри, театри, партійні формування. На початку п'ятдесятих В. Томашевський переїжджає на постійне проживання до Канади й оселяється в Оттаві. Тут сповна розкрився його талант і хист, втілюючись в чудові картини, скульптури, архітектурні форми, які дістають найвищі оцінки критиків, поціновувачів мистецтва, пересічних любителів прекрасного.

1958 року в Монреалі була відкрита будівля Римо-Католицької семінарії, спорудженої за проектом Василя Томашевського. Споруда вразила канадців своєю вишуканою професійною довершеністю й засвідчила появу в Канаді нової особистості в царині найскладнішого пластичного мистецтва — зодчества. Канадці вбачають в обрисах будівлі Римо-Католицької семінарії щось близьке світосприйманню архітектури божественної готики. А канадські українці пов'язують обриси цієї споруди з глибинними коренями народної творчості, з пошуками автором українського архітектурного стилю.

Як і інші навчальні заклади, духовна семінарія в Канаді — це значний комплекс приміщень різного призначення. Найбільше з-поміж них — внутрібудовна церква. Її об'єм і визначив центральний композиційний стрижень споруди. Загалом будівля дістала багате силуетне завершення, у якому чувається своєрідний перегук із золотими банями українського народного зодчества, які ніби плывуть у далекій заокеанській блакиті загальнолюдського небозводу. А під ледь помітним карнизом покривлі на білі стіни немовби спадають рівними рядами барвисті рушники-вікна. Наразі В. Томашевський вважав, що «мова художня і мова духовна — то два крила, на яких споконвіку тримається мистецтво». Тому творив безкорисливо, не прагнучи збагатитися матеріально.

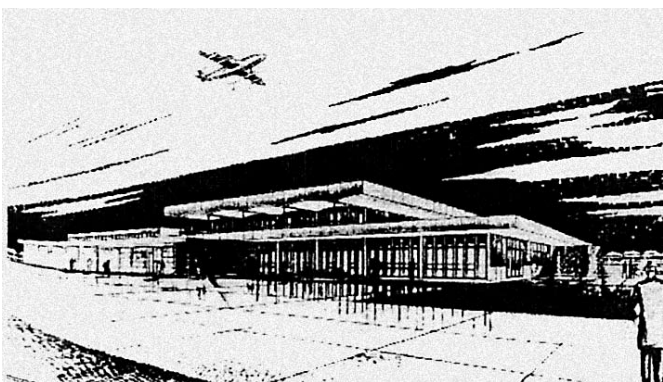
Майже цілий квартал у центрі красуні Оттави займає споруда «Canada House», що служить постійною галереєю для пересувних виставок. Є в цій споруді і бетон, і скло, та немає стереотипу і штампу. Це — твір В. Томашевського, позбавлений модного формалістичного спрямування та нігілістичного заперечення духовних цінностей минулого. Оглянувши завершену будову, міністр п. Роберт Вінтерс звернувся до її автора зі словами: «Ти потрапив у камені оживити куб простими і елегантними формами будівельної штуки».

У селянській родині 14 березня 1913 року в селі Чайнівка Радомисльського повіту Київської губернії народився В. Т. Томашевський

*В. Томашевський.
Католицька духовна семінарія.
Монреаль, 1958*

*В. Томашевський.
Проект аеропорту в Лейкгеді.
1960*

При всій повазі митця до культурних надбань минулого сучасна архітектурна мова стала природною в його творчості. Водночас в архітектурних проєктах Василя Томашевського своєрідно, інноваційно втілюються сповідувані ним українські національні традиції. У п'яти великих федеральних містах Канади численних пасажирів зустрічають новітні, зручні й комфортабельні аеропорти, створені вдумливо-мистецько-технічною працею нашого невтомного земляка. Йому належать і внутрішня перебудова, добудова та проєктні вирішення архітектурних інтернаціональних аеропортів «Атланс» в Оттаві і «Доваль» у Монреалі.

За проєктами В. Томашевського зведено багато інших громадських споруд — поштамти, студентські гуртожитки, будинки лісництв у національних парках, митниці, меморіальні та сакральні будівлі. Серед них такі значні як Парафіяльний центр Української православної громади, храм Успіння Пресвятої Богородиці та Римо-Католицька церква Св. Івана Хрестителя в Оттаві. А ще у доробок митця входять інтер'єри Римо-Католицької церкви Св. Вікентія, художнє оздоблення резиденції генерал-губернатора Канади та інші.

Розлука з рідною землею дедалі більше загострювала любов В. Томашевського до своєї Вітчизни. Довгі роки він не подавав звістки про себе на батьківщину в село Чайківку. Лише аж тоді, коли сталася хрущовська відлига, на початку шістдесятих років минулого століття, написав листа рідним. З боєм прийняв звістку про те, що його єдиний брат Семен наприкінці 1943 року був мобілізований у Червону Армію і пропав безвісти в Польщі у 1944 році. Роками надсилав листи, посилки своїм племінницям Марії, Ганні, Лідії. Не в змозі передати кошти рідним, він у Канаді купив два радянські «Жигулі», в експортному варіанті, і переслав як посилки через океан: одну машину в Чайківку, другу Лідії — до Кривого Рогу.

Як і вся українська діаспора Канади, В. Томашевський радо сприйняв звістку про проголошення незалежної України. Як людина потужного творчого заряду, він з боєм у душі написав: «Всі дорогі зерна, що

дала мені в торбу наша рідна земля, — я посіяв на далекій заокеанській землі. Все посіяв, ніщо не пропало. Майже все зійшло і виросло. Тихесенько в душі оплакую, що не судилося засіяти хоч невеликий лан на нашій, на своїй землі». Проголошення незалежності України зумовило великий психологічний злам у діаспорі, в її спосіб мислення. Її здалося, що смолоскип незалежності України буде природно переданий і українцям діаспори.

На початку 90-х років минулого століття В. Томашевський писав: «Маю глибоку пошану до нашого поета і політичного діяча Д. Павличка, але не зовсім погоджуюся з його словами «Вже воскресла Україна...». Україна ніколи не була мертва! Довгі роки, напившись чужої отрути, вона була тільки приспана. Слова етнографа Чубинського — «згинуть наші воріженьки, як роса на сонці...» — не мають практичного сенсу, бо такого на світі не буває. Наші «воріженьки» почувають себе нівроку зверху і не помишляють гинути. Щоб це сталося — треба якось їм допомогти. Але нема кому це зробити... Нас душать складні проблеми. Дорогенькі поети України! За вами тепер останнє слово. Принесіть ваші творчі самоцвіти на окрасу княжої діадери нашій Матері України. Нехай вас окрилить правда, краса і сила, а божественна муза хай «шепне вам на вушко» чарівно-золоті слова нового національного гімну України. Уже час! Я переконаний, що Президент і Верховна Рада України виберуть найкращий варіант і дадуть своє благословення. А музику композитора О. Вербицького залишімо такою, як вона є».

Василь Григорович не зміг приїхати на Батьківщину не тільки через похилий вік. Як він писав у листі рідним, його дружина тяжко захворіла і потребувала постійного догляду. Василь Григорович навіть спорудив ескалатор, подібний до того, що у метро, аби дружині було легше спускатися з другого поверху.

Влітку 1994 року професорсько-викладацький колектив Української академії мистецтва (тепер — НАОМА) зібрався, щоб схвалити рішення вченої ради про обрання свого славного вихованця почесним професором Академії мистецтва.

Помер Василь Григорович Томашевський 25 лютого 2002 року в Оттаві. Повертаються з далеких і близьких країн діти рідної України. Повертаються на батьківщину славні постаті національно-культурного відродження, стають відомі широкому загалові їхні імена. Згадаймо добрим словом усіх тих, хто пішов з батьківської домівки назавжди.

*Олександр ПИРОГОВ
м. Радомишль*